میزان الموازین فی امر الدین

علی رمضانی*

گزارش زیر در پی مشاهدهٔ نسخهٔ چاپ سنگی کتاب درکتابخانهٔ ملّی ایران تهیه گردیده است. این کتاب که نگاشتهٔ نجفعلی دانش‌خویی تبریزی و در پاسخ به کتاب «میزان الحق» نوشتهٔ یک فرد مسیحی به زبان فارسی می‌باشد، در سال ۱۲۸۷ به اتمام رسیده و یکسال بعد در سال ۱۲۸۸ ش در چاپخانهٔ عامره شهر استانبول ترکیه در قطع رقعی به چاپ سنگی با کاغذ کاهی رسیده است. طبق بررسیهای اولیه از این کتاب، یک نسخه درکتابخانهٔ ملّی و نسخهٔ دیگر درکتابخانهٔ مجلس شورای اسلامی موجود است.

کتاب دارای یک مقدمه به نام صحیفه در هشت صفحه و پنج میزان در ۲۸۷ صفحه، جمعا ۲۹۵ صفحه می‌باشد. البته قبل از شروع متن اصلی کتاب، هفت صفحه فهرست عناوین موجود تنظیم شده که در مجموعِ تعداد صفحات بالا محاسبه نشده است.

هر میزان از کتاب مشتمل بر ده معیار در پاسخ به شبهات موجود در میزان‌الحق می‌باشد.

---

*. پژوهشگر.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1390.8.32.9.5]

فهرست کامل کتاب عیناً به ترتیب زیر است:

صحیفه

– در ستایش خدای و دورد بر درگاه او تعالی
– سبب تألیفش
– مقدمه (وصایای نویسنده)
– مجمل حال پروتستانی

میزان نخستین از میزان الموازین

بیان اطوار خداشناسی و آنچه متفرّع به آن است.

– **بیان معیار اول**: بیان توصیف خدای به صفات کمال
– **معیار دوم**: اشعار بر تحریف انجیل و بطلان عقائدی که منافی با توحید باری است.
– **معیار سیم**: بیان لزوم مناسب مدرک با مدرک و امتناع ادارک ذات باری تعالی
– **معیار چهارم**: در شناختن خدای از جهت آیات و علامات و بیان علت ایجاد موجودات و نشان دادن مصنوع صانع را و بیان اطوار و احوال انسانی مبدء و معاد
– **معیار پنجم**: در عدم جواز دخول چیزی بذات خدای و خروج چیزی از آن و بیان مبدأ اشیاء و مظهریت مخلوق اول مر صفات کمالیهٔ صانع را
– تمثیل ربّانی و بیان چگونگی ظهور خدای تعالی در آفریدگان
– **معیار ششم**: در ترتیب مراتب وجود و بیان واسطهٔ کبری و نبی مطلق مر عالم امکان را
– **معیار هفتم**: سبب تقدم عبودیت نبی مطلق بر نبوت او
– تفسیر حمد خدای و شهادت یوحنا بر آن نبی مطلق و مکاشفات خویش و نشناختن عیسویان حرمت ذات پاک مسیح را

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1390.8.32.9.5]

– **معیار هشتم**: بیان پیدا شدن ظلمت و تاریکی و مراتب آن و بیان بعثت انبیاء و رسل و هادیان سبل

ـ **معیار نهم**: بیان جهات تأسیس شرایع در هر زمانی به اقتضای آن زمان و کیفیّت وقوع امتحانات خدای در مخلوقات

– **معیار دهم**: بیان نسبتها و اضافتها که به خدای داده می‌شود مانند: روح الله، ذات الله و بیت الله و امثال آنها

میزان دویمین از میزان الموازین

در پیداکردن دین حقیقی و شناختن راه راست خدای از روی بصیرت و انصاف

– **معیار اول**: ملاحظه کردن حال بی دینی و تدین در بیرون از هر دو حال

– **معیار دوم**: مشاهده حال بی دینان با دلائل خودشان از یکطرف و صاحبان ادیان مختلف از طرف دیگر

– **معیار سوم**: قیاس حال پروتستانها و حق دخول و عدم دخول آنها در دایره اهل ادیان

– **معیار چهارم**: رجحان ترک بی دینی و قبول یکی از مذاهب و شرایع به قول مطلق به برهان عقل و ذکر دلیل دویم

– **معیار پنجم**: اعتراف کردن بی دینان در مقام صفای طویّت و بقای انصاف بر اینکه امر دین را مطلقاً انکار نمی‌توان کرد

– **معیار ششم**: لزوم وجود وسائط از انبیاء و انبیاء در میان خاکیان و صنایع مقدس و انتخاب سه گروه از میان اهل ادیان که صاحب کتب ثلاثه هستند.

– شروع به مکالمات در میان مسلم با عیسوی در جمله اطوار و مسائل مختلفه خودشان

– **معیار هفتم**: مجلس دویم از مکالمات عیسوی با مسلم

– **معیار هشتم**: مجلس سیم از مکالمات مسلم با عیسوی

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1390.8.32.9.5]

– **معیار نهم**: معنی عبودیت و ربوبیت و بیان مقام مسیح از صنایع مقدس و تحقیق معنی متکلم وکلمهٔ الهیهٔ اولیه و بیان اول مخلوق

– **معیار دهم**: نمونه از کیفیّت تحریف یافتن تورات و انجیل با دلائل واضحه و بیان فقراتی که درتحریف آنها جای اشتباه نیست.

میزان سیمین از میزان االموازین

– در سنجیدن سخنان پروتستانی که انکار تحریف کتب و نسخ شرایع متقدمه را کرده‌اند

– **معیار اول**: در تحقیق سخنان میزان الحق پروتستانی که در اثبات صحت تورات و انجیل آورده است

– **معیار دوم**: در بیان تحقیق سخنانی که به استناد نسخه‌های کتب عهد عتیق و جدید آورده‌اند.

– **معیار سوم**: نمونه از سخنان نالایق که در حق انبیاء در تورات و غیره نوشته‌اند.

– **معیار چهارم**: در شرایط الهام حقیقی که صاحب المیزان‌الحق پروتستانی آورده و موازنه آن شرایط در حق تورات و انجیل

– **معیار پنجم**: سخن در وقوع و عدم وقوع نسخ درکتب و شرایع متقدمه

– ذکر بعضی از دلائلی که درکتب متقدمه در خصوص بعثت خاتم انبیاست

– **معیار ششم**: اثبات وقوع نسخ در احکام شریعت موسوی به سبب آمدن عیسی، به دلائلی که خود در مقام عدم وقوع نسخ آورده‌اند

– **معیار هفتم**: در بیان عهد ابدی بودن ختنه، به نص تورات و سبب ترک آن که عیسویان کرده‌اند و تحقیق دلائلی که در این مطالب دارند

– **معیار هشتم**: در بیان سخنانی که در رد بر وقوع تحریف درکتب متقدمه آورده‌اند

– **معیار نهم**: در تحقیق معنی انحصار نجات و شفاعت که در عیسی علیه‌السلام می‌کنند

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1390.8.32.9.5]

– **معیار دهم**: خلاصهٔ مطالبی که در این میزان گفته شد و رسانیدن سلسله سخن به اینکه در میان سه گروه از صاحبان کتب ثلاثه کار منحصر به تحقیق در امر اسلام خواهد بود.

میزان چهارمین از میزان الموازین

– در بیان بشارات تورات و انجیل است در حق پیغمبر موعود

– **معیار اول**: در بیان کیفیّت وقوع امتحانات خداوندی است در حق هر قوم و هر گروهی در هر زمانی

– **معیار دوم**: در بیان دلالت واضحه آیات کتاب موسی به حضرت خاتم الانبیاء و عدم دلالت آنها به جناب عیسی (علی نبیّنا و علیه السّلام)

– **معیار سوم**: در ذکر بشارتهای وارده در حق حضرت خاتم الانبیاء و برخاستن آن جناب با شمشیر و حکم جهاد از نص تورات و انجیل و حکمت حکم شمشیر

– **معیار چهارم**: دلایل صریحه آیات زبوری که در حق عیسی علیه‌السلام آمده است بر بعثت خاتم الانبیاء علیه و آله السّلام

– تفسیر آیات مکاشفات یوحنا که صریح در حق پیغمبر آخر الزمان است.

– **معیار پنجم**: بشارت زبور از بعثت خاتم پیغمبر با شمشیر

– تفسیر و اشارت در معنی عصای آهنین که در چند جای از انجیل حاضر وارد شده است.

– **معیار ششم**: بشارت از کتاب اشعیاء در حق حضرت خاتم الانبیاء صلی‌الله‌علیه‌وآله و تذییل سخن به وقوع تحریفاتی که در فقرات مذکوره کرده‌اند

– **معیار هفتم**: بیان معنی ملکوت آسمان که مسیح علیه‌السلام در نمازها درخواست نزدیکی آن را از خدا می‌کرد

– **معیار هشتم**: بقیه اشارات انجیلیه در ظهور صاحب الملکوت که با چماق آهنین مبعوث گردیده و شریعت محکمه در زمین گذاشت

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1390.8.32.9.5]

– معنی (فارقلیتا) که در انجیل حضرت مسیح بشارت او را داد

– معنی اتحاد و حمل چیزی بر چیز دیگر و تقسیم این‌گونه حملیات بر هشت قسم

– **معیار نهم**: بشارت دیگر در حق حضرت نبی مطلق علیه الصلاة و السلام از انجیل و بیانات دیگر که در ذیل آن است.

– **معیار دهم**: معنی کلام یحیی علیه‌السلام که گفت: بعد از من کسی خواهد آمد که پیش از من است تا آخر آن کلام و ابطال تأویلی که عیسویان در آن باب کنند

– **پایان سخن**: ختم میزان چهارمین به مناجات باری تعالی

میزان پنجمین از میزان الموازین

– در اتمام بیانات در خصوص معجزات و وحی و الهام آسمانی و ستایش از قرآن و دیگر اطوار دین اسلام

– **معیار اول**: سخن در صدور معجزات از پیغمبر آخر الزمان و بیان آیات قرآنی که میزان الحق آنها را دلیل مطلب خود دانست

– **معیار دوم**: ترجمهٔ فقرات رساله (حجّة بالغه) در خصوص معجزات و جواب سایر مطالب شیخ نصرانی که در اعتراض بر اسلام آورده است

– **معیار سوم**: در شناختن پیغمبر راستگوی و پیغمبر کاذب و میزان تصدیق و تکذیب ایشان

– **معیار چهارم**: در بیان عظمت قرآن و جلالت شأن آن برهان الهی و بعضی از سخنان لطیف که در این مقام آورده شده

– **معیار پنجم**: سخن در آیت کریمهٔ ﴿**اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَ انشَقَّ الْقَمَرُ**﴾ و تحقیقات دیگر در این مقام

– (کلمهٔ توحید) و اجمال بیاناتی که در آن کلمهٔ طیّبه تواند بود

– **معیار ششم**: در وجود اخبار قبل از وقوع در قرآن و بیان اعتراضاتی که در

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1390.8.32.9.5]

میزان الحق آورده‌اند

– **معیار هفتم**: بیان اطوار بهشت و دوزخ و مانند آن که مؤلف در فهمیدن آن اشتباه کرده

– **معیار هشتم**: بعضی از نسبتهای نالایق که در تورات و غیر آن در حق انبیاء و اولیاء گفته‌اند

– **معیار نهم**: بیان حال قرآن و معنی امّی بودن پیغمبر آخرالزمان و باقی مطالب که در آن میان آورده شد

– **معیار دهم**: بیان از بدایت حال انسانی و مراتب نزول و صعود او در منازل و عوالم چند و شرط وصول این مخلوف مکرم به مقصد اصلی

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1390.8.32.9.5]